

Azərbaycan ədəbiyyatı multikultural baxış və fəlsəfinin ehtiva olunduğu mənbə kimi diqqət cəlb edir

Prezident İ. Əliyev: "Azərbaycan alimləri multikulturalizm və tolerantlıqla bağlı öz mövqelərini ortaya qoymalıdır!"

Klassik Azərbaycan ədəbiyyatı özünün misilsiz ədəbi-bədii nümunələri və dahi şəxsiyyətləri ilə, bütövlükdə Azərbaycan mənəvi mədəniyyət xəzinəsini yaradıb. Türk şifahi xalq yaradıcılığı ənənələrindən doğan klassik Azərbaycan ədəbiyyatı həm də zəngin bədii forması, düşüncə müxtəlifliyi, fikir və ideya rəngarəngliyi, dünyagörüşü, həyata, gerçəkliyə baxış fəlsəfəsi ilə diqqəti cəlb edib. Məlumdur ki, orta əsrlərdə Azərbaycan ərazisində baş verən siyasi, sosial-iqtisadi hadisələr dövrün mədəni-mənəvi həyatına da ciddi təsir edib, çoxsaylı ideya və fikir cərəyanlarının, məktəb və təriqətlərin yaranmasına gətirib çıxarıb. Həmin dövr Azərbaycan tarixinə nəzər salsaq görürük ki, bu dövr mürəkkəb tarixi hadisə və siyasi çəkişmələr, qarşıdurma və ziddiyyətlərlə zəngin olub. Heç şübhəsiz ki, cəmiyyətin ictimai-siyasi həyatında baş verən bu proseslər mədəniyyətə, incəsənətə, ədəbiyyata da təsirsiz ötüşməyib. Bu da öz növbəsində həyat gerçəkliklərinə, insanlara, onların baş verənlərə münasibətində özünü göstərib. Bu gerçəklik isə istər dini, istərsə də dünyəvi baxımından orta əsr Azərbaycan ədəbiyyatının fəlsəfi, psixoloji və sosioloji təhlil üçün geniş imkanlar açıb. Buna görə də orta əsr Azərbaycan ədəbiyyatı ədəbiyyatşünaslıq, dilçilik, poetika baxımından diqqəti cəlb etməklə yanaşı, həm də multikultural dünyagörüşün təzahürü, multikultural baxış və fəlsəfinin, həmçinin tolerantlığın ehtiva olunduğu mənbə kimi də diqqət cəlb edir.

Bəllidir ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin sərəncamı ilə 2016-cı il ölkəmizdə "Multikulturalizm ili" elan olunub. Məhz bu sərəncamın qəbulu ilə ölkəmizin humanitar və ictimai elm sahələrində multikulturalizmin və tolerantlıq məsələlərinin öyrənilməsi, təhlili və təbliği ilə bağlı mühüm işlərin görülməsinə başlandı. Prezident İlham Əliyev də çıxışlarında qeyd etdi ki, ölkəmizdə son illər ərzində keçirilən müxtəlif tədbirlər - Bakı Humanitar Forumu, Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumu kimi beynəlxalq tədbirlər nəticəsində Azərbaycan artıq dünyada multikulturalizm mərkəzi kimi tanınır. Prezident həmçinin qeyd edib ki, multikulturalizm Azərbaycanda təkcə dövlət siyasəti deyil, eyni zamanda, ictimai sifariş və xalqın həyat tərzidir.

Bəzi Avropa və Qərbi dövlətləri siyasi liderlərinin multikulturalizmin gələcəyinin olmaması və bu ideyanın artıq iflasa uğraması barədə iddialarına münasibət bildirən Azərbaycanın dövlət başçısı deyib: "Bu, həm yanlış, həm də təhlükəli fikirlərdir. Çünki multikulturalizmin alternativini yoxdur. Multikulturalizmin alternativini - ksenofobiya, islamafobiya, antisemitizm, diskriminasiya, ayrı-seçkilik, irqçilik, terrorçuluqdur. Bütün bunlar isə son nəticədə böyük faciələrə səbəb olur. Azərbaycan isə bu sahədə də öz modelini ortaya qoyub və bu yolu uğurla davam etdirir. Hesab edirəm ki, Azərbaycan alimləri də multikulturalizm və tolerantlıqla bağlı məsələlərdə daha fəal olmalıdırlar və öz mövqelərini ortaya qoymalıdırlar".

Prezident hesab edir ki, alimlər və araşdırmaçılar Azərbaycanda multikulturalizmin tarixi, ənənələri, bugünkü reallıqları haqqında elmi əsaslandırmaqlar və dövlət siyasəti əsasında böyük elmi əsərlər yarada bilər ki, bu araşdırmalar həm bizim, həm də bəşəriyyət üçün çox faydalı olar.

Buna görə də ölkəmizdə artıq dövlət siyasəti kimi müəyyənləşdirilən multikulturalizm modelinin istər elmi-nəzəri, istərsə də praktiki əsaslarının öyrənilməsi istiqamətində mühüm addımlar atılır, ciddi işlər görülür.

Bu baxımdan klassik Azərbaycan ədəbiyyatında multikultural dəyərlərin və tolerantlığın əks olunma formasının təhlili də mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Burada bir məsələni də xüsusi qeyd etmək lazımdır ki, hazırda Azərbaycanda multikulturalizmin elmi-nəzəri əsaslarının öyrənilməsi sahəsində görülən işlər, əsas tədqiqatlar və araşdırmalar bilavasitə akademik Kamal Abdullanın adı ilə bağlıdır. Akademik Kamal Abdulla özünün "Azərbaycan multikulturalizminin ədəbi-bədii qaynaqları" kitabında yazır: "Bəşəriyyəti bütöv kimi dərk etmək istəyi, ayrı-ayrı xalqları mənəvi xətlərlə birləşdirən amilləri axtarmaq ehtiyacı, dinləri bir-birinə yaxınlaşdırmaq cəhdi, müxtəlif dinlərin müqəddəslərinə eyni ehtiram, insanlara dininə görə deyil, dəyərinə görə qiymət vermə əxlaqı, hər kəsi mərhəmətə, şübhəyə, başqasının dərdinə acımağa dəvət, eşqin ən yüksək, ən ali hiss kimi dilindən, dinindən asılı olmadan bütün xalqlar üçün əsas həyat prinsipi olmasının tərənnümü və bir sıra digər bu kimi dəyərlər ədəbiyyatımızın dərin qatda pərvaz edən ruhunun göstəriciləridir... Cəsarətlə demək olar ki, minillik tarixə malik klassik ədəbiyyatımızın hər bir nümayəndəsi bu dəyərləri nəinki qəbul edib, hətta onları öz dünyagörüşünə çevirib". K. Abdullanın mövzuya bu mövqedən yanaşmasından belə nəticə çıxarmaq olar ki, multikulturalizm və tolerantlıq klassik Azərbaycan ədəbiyyatı, ədəbi fikri və dünyagörüşü üçün hər hansısa bir kənar anlayış deyil, əksinə onun əsas mahiyyəti həyata, gerçəkliyə baxışdır. Bu, həm də o deməkdir ki, çoxmədəniyyətliliyə, çoxdindliliyə və fikir rəngarəngliyinə azad, sərbəst münasibət Azərbaycan ədəbi fikri üçün xarakterik keyfiyyət olub. Akademik haqlı olaraq vurğulayır ki, "Bu ədəbi nümunələr bizə Azərbaycan cəmiyyətində müxtəlif dövrlərdə multikultural

əhval və tolerant münasibətlərin necə "hakimimütləq" olmasından xəbər verir". Bütün bunlar onu deməyə əsas verir ki, xalqımız, onun öncül yaradıcı şəxsləri özündə milli, dini təəssübkeşlik hissləri ilə yanaşı, bəşəri dəyərləri də yaşatmağı bacarıblar. Azərbaycan ədəbi fikrinin yaranmasında və inkişafında müstəsna xidməti olan şair və ədiblərimizin yaradıcılığında ətrafdakılara, qonşu xalqlara münasibət açıq, integrativ və loyol olub. Bunun nəticəsində də yad mədəniyyətlə təmas toqquşma deyil, qarşılıqlı anlaşma formasında baş verib. Onu da qeyd etmək vacibdir ki, müxtəlif dini dünyagörüşlərinin biri-birini əvəz etməsi və bütün dinlərin elementlərinin bu və ya digər şəkildə dinc yanaşı yaşaması etnik təfəkkürdə multikultural yanaşmanın və tolerantlığın əsas mənbələrindən biri hesab olunur. Bu baxımdan Azərbaycanın yerləşdi coğrafi məkanda formalaşan dini və milli-etnik cəmiyyətə diqqət etsək görürük ki, burada multikulturalizm Azərbaycan mədəniyyətinin harmonik inkişafının məntiqi nəticəsi kimi çox qabarıq şəkildə özünü göstərir. Məsələyə dini baxış bucağından diqqət etdikdə isə görürük ki, bu coğrafi regionda yeni dini dünyagörüşü ilə yanaşı, köhnə dini dünyagörüşü də, tarixin bütün dövrlərində paralel şəkildə mövcud olub. Baxmayaraq ki, bu ərazidə hegemon din olaraq islam üstünlük təşkil edib. Azərbaycan cəmiyyətində bu gün də tanrıçılıq və zərdüştilikdən qalan müxtəlif dini inanc və ayinlər müəyyən mərasim və xalq inancları şəklində öz mövcudluğunu qoruyub saxlayır. Bu həm də ondan irəli gəlir ki, burada hakim din olan islam dininin özü də mahiyyət etibarilə multikultural təbiətə və tolerant xarakterə malikdir. Təsadüfi deyil ki, islam dinində bütün səmavi dinlərə aid ayinlərə, ibadət formalarına və onların müqəddəslərinə dərin hörmət və ehtiram özünü açıq şəkildə göstərir. Bu da öz növbəsində öz dinindən olmayanlara qarşı da xüsusi şəfqət və qayğıyla yanaşmanı şərtləndirən amillərdən biridir. Təbii ki, bu münasibət klassik Azərbaycan ədəbiyyatı nümayəndələrinin yaradıcılığı və düşüncəsi üçün də hakim olan yanaşmaya çevrilib.

Ölkəmizin Avropanın və Asiyanın qovşağında yerləşməsi də, bu regionda multikultural və tolerant dəyərlərin formalaşmasında mühüm rol oynayıb. Məlumdur ki, müasir Azərbaycan dövlətinin ərazisində dini və etnik fərqlilik, hakim siyasi hakimiyyətin uğurlu idarəçiliyə nail olması, eləcə də müxtəlif dini və etnik maraqlara hörmətlə yanaşması nəticəsində öz birliyini və harmoniyasını qoruyub saxlaya bilib. Bu da heç şübhəsiz ki, vahid coğrafi regionda yaşayan xalqların biri-birinə münasibətdə dözümlülük və tolerantlıq nümayiş etdirməsinə, son nəticədə isə polifonik mədəniyyətin, çoxçalarlı mədəni-mənəvi vəhdətin formalaşmasına gətirib çıxarıb.

Bu da danılmaz faktıdır ki, müasir Azərbaycan dövlətinin ərazisində tarixən bir çox azsaylı xalqlar, etnik qruplar və etnoslar sülh və mehriban qonşuluq şəraitində yaşayıblar. Həmin xalqlar burada öz etnik milli-mənəvi dəyərlərini qorumaqla yanaşı, həm də digər xalqlarla mədəni ünsiyyət dilinin formalaşmasında xüsusi rol oynayıblar. Bu da həmin ərazidə yaşayan ayrı-ayrı xalqlar arasında münasibətlərin konfliktlərdən uzaqlaşmış, müəyyən maraqlar ətrafında birləşməsinə imkan yaradıb. Bunu da xüsusi vurğulamaq istərdik ki, Azərbaycan ərazisində yaşayan xalqlar arasında multikultural münasibətlər hər hansı bir siyasi quvvənin təsiri ilə deyil, xalqların özlərinin təbii birgəyaşayış seçimləri əsasında formalaşmışdır. Bunun da əsasını müstəqil Azərbaycan dövlətinin banisi Ulu Öndər Heydər Əliyev tərəfindən müəyyənləşdirilən Azərbaycançılıq məfkurəsi təşkil edir. Ümummillə lider Heydər Əliyevin ortaya qoyduğu Azərbaycançılıq ideologiyası ölkə ərazisində yaşayan hər bir xalqın etnik-millə kimliyini qorumaqla, vahid ideya ətrafında birləşməsinə təmin etdi. Ulu öndər Heydər Əliyevin azərbaycançılıq ideologiyasına münasibət bildirən akademik K.Abdulla deyir: "Təbii olaraq, ulu öndər etnik millətçiliyə alternativ kimi bütövlükdə Azərbaycan xalqının və cəmiyyətinin, eyni zamanda Azərbaycan dövlətçiliyinin yüksəlişini şərtləndirən və multikulturalizmin əsas mədəni bazası olan azərbaycançılıq prinsipini milli ideologiya kimi irəli sürdü. Azərbaycançılıq ideologiyası dinindən, dilindən, irqindən asılı olmadan ölkədə yaşayan bütün vətəndaşları birləşdirir. Ulu öndərin dediyi kimi, həqiqətən də "Azərbaycan onun ərazisində yaşayan bütün millət və xalqların ümumi vətənidir. Ərazimizdə yaşayan azərbaycanlı da, ləzgi də, avar da, kürd də, talış da, udin də, kumik da, - bütövlükdə hamısı azərbaycanlıdır". Məhz bu yanaşmanın müasir Azərbaycan dövlətçiliyinin möhkəm təməllər üzərində bərqərar olmasında xüsusi rolu var.

***“Paralel”in
Araşdırma Qrupu
Yazı Azərbaycan
Respublikasının
Prezidenti yanında
KİV-ə Dövlət Dəstəyi
Fondunun maliyyə
dəstəyi ilə çap olunub***